

bančnih skupin nikakor niso nepremostljiva. Kakor so „starini“ našli modus vivendi z „mladini“ v skupnosti interesov, tako se bodo še ostali, kolikor se že do danes niso povezali, znašli v solidarnosti, ko bodo začutili potrebo.

Množice — delavcev, ki služijo v težkih razmerah v odvisnih podjetjih, — srednjih slojev, ki vlagajo svoje prihranke v te zavode, da jih uporabljajo veliki delničarji za industrijske investicije, in jih zato ob času krize zaman skušajo dvigniti, — konsumentov, ki kupujejo po visokih monopolnih cenah blago odvisne trgovine in industrije, pa stojé na drugem polu kot veliki delničarji oziroma njihovi politični predstavniki. — Zakaj še danes veljajo za „nacionalne“, kakor tudi za ostale skupine, ki so se znašle okoli velikih bank, besede, ki jih je napisal dr. Tavčar l. 1907. v „Slovenskem narodu“ o svoji stranki: „Nikdar ne smemo pozabiti, da smo v svojem jedru meščanska ali da govorimo brez ovinkov buržoazijska stranka.“<sup>13</sup>

<sup>13</sup> Citirano po Fr. Erjavcu: Zgodovina slovenskega katoliškega gibanja na Slovenskem, Lj. 1928, str. 162. (Nadaljevanje sledi.)

## Gledališče

### GLEDALIŠČE ZLATE SREDINE

Ob ostrih gospodarsko političnih evropskih trenjih se zmeraj bolj jasno uveljavljata dva tipa ljudi, ki si stojita v življenju v nepomirljivem nasprotju: stereotipni<sup>1</sup> pedantje<sup>2</sup> in čustveno, intelektualno ter karakternostno sproščeni ljudje.

Med obema poloma se vodi že stoletja zdaj bolj zdaj manj opazna borba, ki nima izgledov na kompromis. To je boj med reakcijo in progresom, ki mu vsebino in obliko določa na eni strani želja, vzdrževati medsebojne človeške ter družbene odnose na doseženih stopnjah ali jih celo preobraziti v smislu reakcionarnih programov, na drugi pa težnja po boljšem in lepšem človeškem življenju.

Globlji razlogi za konflikt med obema poloma so v psihični strukturi ljudi prve in druge skupine, ki in kakor so jo izoblikovale ter jo oblikujejo tisočletni življenjski pogoji. Poglavitna značilnost psihične strukture stereotipnega pedanta je pomanjkanje ustvarjalne, produktivne sile. Stereotipni pedantje so sposobni le reproduktivnega delovanja, čustveno ter intelektualno sproščeni ljudje pa so zmožni produktivnega ustvarjanja. — Torej proži boj med obema nasprotjima dvojen različen odnos do življenja: pasivno sprejemanje in aktivno dojemanje, oblikovanje ter v zvezi s tem podzavestna ali zavestna mržnja stereotipnih pedantov do čustveno ter intelektualno sproščenih, produktivnih ljudi, ki izvira iz manjvrednostnega občutja stereotipnih pedantov.

Vzporedno z obojnim nasprotjem gre tudi razlika v obliki mišljenja: duševni strukturi stereotipnega pedanta se bolj prilega način mišljenja plohe, Aristotelovske logike, medtem ko čustveno ter intelektualno sproščen človek misli dialektično. Ena izmed značilnosti dialektičnega mišljenja je sintetično dojemanje večjih vsebinskih kompleksov, medtem ko se dvodimenzionalni logik, stereotipen pedant, izgublja v fragmentu in ne vidi njegove zveze s celoto.

Ena in druga stran obeh med seboj nepomirljivih čustveno, intelektualno ter karakternostno opredeljenih človeških skupin uporabljata za svoje glavno orožje tisto, čemur pravimo na eni strani „prosveta“,<sup>3</sup> na drugi pa „izobrazba“. Oba pojma sta si v med-

<sup>1</sup> Stereotipen — vedno se ponavljajoč, nespremenljiv.

<sup>2</sup> Pedant — dlakopec, malenkostnež, birokratski tip.

<sup>3</sup> Besed „prosveta“, „prosvetljen“ ali „prosvetljenstvo“ v sestavku ne uporabljam v kulturno zgodovinskem pomenu, marveč jim dajem, kot je razvidno iz opisa, smisel

sebojnem nasprotju in sicer v tem smislu, da je prosveta tiho priznavanje „kulturnega“ prepričanja, da je ljudstvo treba izobraževati, vendar pa to „izobrazbo“ posredovati v skrbno odmerjenih obrokih, ki jih velja obdavčiti na ljubo in v korist nespremenljivi Morali, Redu, Dobremu Narodu i. pod. — Prosveta je po takem izposojena, najeta in izkoriščana izobrazba, je dokaj uspel evropski poizkus, utesnjevati in ovirati izobraževanje ljudstev. Po svojem bistvu je smoter prosvete obremenjevanje človeškega mozga z nevažnimi, zlaganimi, pa do kraja napihnjenimi stvarmi, ki naj ljudi zavajajo na stranpota, kjer se njihova pozornost, veselje do produktivnega dela ali celo zanesena, tvorna borbenost, ubijajo ob sivih stenah mlačne vsakdanjosti, ob neprehodnih strminah Reda, Morale, Dobrega Naroda, ob otopelih možganih in bolnih živcih.

Misel pa, da se človeštvo deli le v dva, čustveno, intelektualno ter karakterno opredeljena tipa, med katerima zija neprehodno brezno, bi ne bila pravilna. Med obema usodnima skupinama je namreč še tretja, ki je številčno najmočnejša. Ne karakterizira je niti pedantska skrupuloznost, niti življenjski zagon, marveč bolj ali manj tenak sluh ter instinkti, ki uravnava njeno misel in početje zunaj štirih sten. So to ljudje, ki se ne postavijo nikdar na zadnjo stopnjo reakcije in nikdar na prvo mesto progressa, ljudje, ki so si v naši malomeščanski družbi pridobili klasični vzdevek: filistri. „Po sredi pa jadra zmerni poštenjak in se redi“. (Cankar: Krpanova kobila.) Zlata sredina majhnih karieristov, snobov, kompilatorjev, konjunkturistov in spekulantov na drobno, nikdar ne poseže v borbo med skrajnima poloma, marveč hodi svojo srednjo pot kompromisov; le ob jasni, nedvomni zmagi reakcije ali progressa številčno močno ojači zmagovalčeve vrste.

Odnos zlate sredine do življenja, način njenega gledanja in ton njenega delovanja je tedaj posredno odvisen od tiste izmed obeh nasprotnih skupin, ki v družbi prevladuje. Če pa se skupini zapletata v borbo, prisluškuje zlata sredina brezčutno med štirimi stenami, opravlja svoje vsakdanje dolžnosti v dosego pokojnine in le uradno — instinktivno reagira na dražljaje, ki prihajajo z enega ali drugega ekstrema vse dotlej, dokler ni proces jasno, z zmago ene ali druge skupine zaključen.

Zlata sredina torej ni v bistvu zmožna niti reproduktivnega delovanja, niti produktivnega ustvarjanja, ne pasivnega sprejemanja in ne aktivnega dojemanja, ker ji v resnici ni niti za to, da bi življenje ostalo, kakršno je, niti za to, da bi postalo boljše in lepše. Zlato sredino zanima življenje samo z vidika njenih koristi in je tako s teh skromnih razsežnosti zmožna prilagoditi se reproduktivnemu delovanju ali po potrebi razumevati produktivno ustvarjanje; zmore, če tako kaže, pasivno sprejemati, in če se zdi koristno, se nauči aktivno dojemati in oblikovati. Za svoje prepričanje pa ne žrtvuje nikdar več kot predpisani socialni ali kulturni davek.

Te ugotovitve so v živi zvezi z dogajanjem na katerem koli delovnem področju, predvsem pa na kulturnem, kamor spadata „prosveta“ in „izobrazba“ kot glavni orožji obeh nasprotnih skupin. Med temi razsežnostmi se tako odločata usodi znanosti in umetnosti. Po svojem bistvu pa sta si obe kulturni področji dokaj različni in zato nenehno občutljivi za vplive ene ali druge skupine ljudi, za vplive reakcionarnega ali progresivnega sestava. Razlika je v tem, da znanost more životariti tudi pod prsti stereotipnih pedantov, da je za napredek nekaterih znanstvenih panog reproduktivno delo (urejanje, sistematiziranje) zelo nujen pogoj, medtem ko to za umetnost nikoli in v nobenem primeru ne velja. Znanost priznava kompilatorje, umetnost le produktivne ustvarjalce.

nekažne polizobrazbe. Pojem se krije s „kulturnim“ prizadevanjem stereotipnih pedantov, kot se pojem „izobrazba“ krije s kulturnim delovanjem čustveno ter intelektualno sproščenih ljudi.

Umetnost namreč po svoji funkciji oblikuje bodočnost, vzgaja ljudi za lepše in pravičnejše življenje. Umetnost se rojeva iz osebne bolečine nad etično estetskimi nesoglasji in iz težnje po harmoniji. Zato je resnična in velika umetnina progresivno tendenciozna.

Umetnost torej ne pozna statike, ne priznava računov in receptov in reakcionarstvo je umetniškemu oblikovanju smrtni sovražnik. Zahteva po progresivni tendencioznosti v umetnosti je tedaj utemeljena v najglobljem bistvu zakonitosti umetniškega ustvarjanja in to je eden izmed osnovnih kriterijev, ki je v umetnosti ustvaril pojem klasike, ki je iz premnogih del ohranil sedanosti in bodočnosti tako imenovane klasične umetnine. — Stereotipno pedantstvo pomeni po takem konec umetniškega ustvarjanja in snovanja.

Tem bolj veljajo te ugotovitve za gledališko umetnost, ki vpliva in oblikuje izmed vseh umetnosti najbolj neposredno, ki je po svoji funkciji in obliki udeleževanja primorana živeti v vsakdanjem, tesnem stiku z občinstvom, z njegovim življenjem.

Torej se tudi usoda evropskega gledališča odloča med obema razsežnostima, med reakcijo in progresom, med prosvetnimi domovi in umetniškimi zavodi — gledališči, med stereotipnim pedantstvom, življenjsko statiko in čustveno intelektualno sproščenostjo, življenjsko dinamiko.

Reakcionarnim sestavom stoje na čelu stereotipni pedantje in progresu dajejo življenje originalni, zaneseni, čustveno intelektualno neutesnjeni ljudje. Stereotipnemu pendantstvu, ki je nasproti nasprotni skupini v trenutku, ko hoče odločilno poseči v razvoj, manjvreden element, omogoča obstanek t. im. disciplina in oprijemljiv cilj: obdržati nakopičene dobrine in pozicije v istih rokah. Tako ustvarja stereotipno pedantstvo sestave, sestavi pa spet ustvarjajo stereotipne pedante s tem, da le in predvsem čustveno, intelektualno ter karakterno utesnjene ljudi pripuščajo k delu na posamezna delovna področja, pri čemer se z veliko zanesljivostjo obračajo na zlato sredino, ki ji n. pr. geslo „Red vlada svet“ nikakor ni zoprni življenjski princip.

Čustveno ter intelektualno sproščeni ljudje takemu pojmu discipline zavoljo svoje psihične strukture ne morejo podlegati in ker so njihovi cilji dosti manj otipljivi, težje in le z izrednimi osebnimi žrtvami ustvarjajo sestave, v katerih odločilno oblikujejo življenje. — Zato povsem svobodnih kulturnih epoh v zgodovini skoraj ne poznamo in zato se je kulturna rast morala boriti slej ko prej z bolj ali manj silnimi elementi stereotipnega pedantstva.

Trditev, da stereotipno pedantstvo ustvarja sisteme in reakcionarni sistemi stereotipne pedante, določa kriterij, po katerem moremo presojeti delovanje skupin in posameznikov na poedinih delovnih področjih.

V tem smislu ima gledališče v eni ali drugi skrajnosti svoje tipično upravno in umetniško osebje, svojo tipično publiko in svojo značilno oficialno kritiko. Analiza gledaliških prizadevanj bi se tako v našem smislu lahko nanašala na karakterno intelektualno opredeljevanje upravnega in umetniškega osebja, ki v nekem gledališču dela, na študij duševnega profila večinske publike, ki dojema gledališko umetnost pasivno ali aktivno, in na ugotovitev o kritiki, ki v smislu obeh uvodnih nasprotij, v smislu omenjene tipične forme mišljenja, presoja gledališka prizadevanja na eni strani fragmentarno: n. pr. po zabavnosti, donosnosti, ganljivosti posameznih predstav, likov, režij, po poedinih scenah, oblekah in pričeskah igralk, na drugi pa celostno: po resnični in bistveni funkciji gledališča, po osnovni liniji njegovih prizadevanj, po pravi umetniški vrednosti celotne predstave, po kvaliteti in usmerjenosti večletnega dela poedinih gledaliških umetnikov i. pod.

Skozi prizmo našega kriterija bi bilo mogoče pogledati na niz zanimivih vprašanj, n. pr.: Pod kakšnimi vidiki so se v bližnji preteklosti in se še danes sprejemajo oziroma odklanjajo v gledališču člani umetniškega in upravnega osebja? Kaj je storil vsak izmed teh ljudi v teku svojega umetniškega in upravnega delovanja koristnega za gledališče kot progresivno tendenciozni umetniški zavod, oziroma koliko je zavoljo pomanjkanja osebnih intelektualno karakternih kvalitet hromil bistveno funkcijo gledališča? Itd. — Za tako ali drugačno gledališče so namreč v zadnjem nasledku odgovorni ljudje, ki v njem delajo, ki ga vodijo. — Pot bi utegnili privedi do pomembnih ugotovitev. —

Že bežen pregled odrskih prizadevanj n. pr. Nemčije, Italije, Ogrske, Bolgarije, Češke (razen odrskega ustvarjanja E. F. Buriana, ki pa se je domala rešil v l'art pour l'art), celo sodobne Francije, pa kaže na to, da se pod različnimi evropskimi prosvetnimi oddelki šopiri prosveta s svojim globoko utemeljenim diletantizmom in šarlatanstvom, kot vernima proizvodoma stereotipnih, prosvetljenih pedantov. Trditev postane bolj jasna in razumljiva, če postavimo ob gledališka prizadevanja še filmske produkte omenjenih držav, ki so nam bolj znani in ki nikakor ne presegajo oblike reakcionarnih politično tendencioznih večernic.

(Zato ni absurda misel, da se da po umetniški stopnji in vrednosti gledališča ali filma v neki državi dokaj zanesljivo sklepati na življenjske razmere v tisti državi.)

Značilno pa je, da prevladuje pri večjih narodih, v večjih kulturnih skupnostih slej ko prej eden izmed obeh sestavov, da se v zvezi s tem odločilno uveljavlja ena izmed obeh nasprotnih človeških skupin. V omenjenih primerih ima za zdaj še odločilno veljavo stereotipno pedantstvo z vsemi posledicami, ki izvirajo iz statičnega, pasivnega in reproduktivnega, fragmentarnega sprejemanja življenja.

Zlata sredina preživlja v takem okolju usodo zadovoljnega preužitkarja.

Kakšen je pogled z gornjih perspektiv na prizadevanja v našem narodnem gledališču?

Minulo gledališko sezono 1939/40 so v glavnem označala naslednja dejstva:

1. objavljen je bil neenoten repertoar;
2. od objavljenega repertoarja je bilo igranih 11 del in 13 del je bilo vključenih v program med sezono; teh 13 del ni pripomoglo k večji enotnosti ali smotnosti gledaliških prizadevanj;
3. večina igralcev in nekaj režiserjev je bilo z delom preobremenjenih, kar je po sebi privedlo do mnogih umetniško rahlih predstav;
4. odigranih je bilo skupno 34 premier, ki so doživele 242 uprizoritev in ki jih je gledalo 69.153 obiskovalcev. (Gledal. list št. 9. 1940-41).

Letošnja gledališka sezona se je pričela z uradnim navodilom za sestavo repertoarja. Določalo se je, da naj bodo v tej sezoni igrana dela, ki so spisana v „narodnem, verskem in moralnem duhu, predvsem pa dela iz narodne zgodovine“. Repertoarji posameznih gledališč so morali biti uradno potrjeni.

Za to sezono so na programu, ki je bil odobren, naslednja dela: Jurčič-Kersnik: Berite Novice, Ogrinc: V Ljubljano jo dajmo, Medved: Stari in mladi, Cankar: Pohujšanje v dolini šentflorjanski, Milčinski: Cigani, Funtek: Tekma, Finžgar: Razvalina življenja, Ferdo Kozak: Lepa Vida, Nušič: Protekcija, Ogrizovič: Hasanaginica, Sophokles: Edip na Kolonu, Shakespeare: Romeo in Julija, Korolian, Hamlet, Kar hočete, Goethe: Egmont, Schiller: Kovarstvo in ljubezen, Li-Hsingtao-Klabund: Krog s kredo, Dostojevski: Idijot, Čehov: Tri sestre, Češnjev vrt, Ostrovski: Nevihta, Scheinpflugova: Skrivalnica, Gehry: Šesto nadstropje, Bergmann: Markurell, Shaw: Nikoli ne veš, Anderson Maxwell: Kraljica Elizabeta, Praga: Zaprta vrata, Camasio in Oxilia: Bog z vami mlada leta; Schönherr: Ugrabljene Sabinke.

Pregled napovedanega repertoarja kaže v nasprotju z repertoarji minulih sezon na razveseljivo pozornost, ki jo uprava posveča delom slovenskih avtorjev. Izmed 29. napovedanih premier je 8 slovenskih. Tako se na pogled zdi, da je upravo pri sestavi repertoarja usmerjala težnja, dati celotnemu programu hrbtnico s slovenskimi deli.

Brez posebnih razglabljanj pa se da ugotoviti, da dela, ki so na letošnjem repertoarju, niso v nikakršni programski zvezi: niti slovenska, niti tuja. Načelo, ki je utegnilo voditi upravo pri sestavi repertoarja, da naj se v slovenskem narodnem gledališču igrajo predvsem slovenska dela, je vse dotlej, dokler niso ta dela v neki smiselni povezanosti, kvečjemu domoljubno prosvetiteljski ukrep. — Zaman pa bi iskali principe ali celo linijo v izbiri tujih del, še manj seveda zvezo med izbranimi domačimi in tujimi stvarmi, ki jih letos v gledališču uprizarjajo.

Izmed napovedanih del jih je bilo uprizorjenih devet v pičlih treh mesecih gledališkega delovanja. Devet premier v treh mesecih je izredna brzina, ki kaže na občudovanja vredno delavnost v našem gledališču. Čim pa sloni teža dela devetih premier na številčno skromnem ansamblu naše drame, je to zunanji znak, da je v gledališču razmerje med kakovostjo in količnostjo uprizoritev izrazito porušeno, vsekakor kakovosti na škodo. Kot v minuli sezoni, rešujeta tudi v tej poedine predstave pred diletantizmom rutina in redkeje nadpovprečne umetniške kvalitete kakega Othella, Jaga, Edwige, Hohepota, Vide Grantove, Biance, režiserja Skrbinška in dr. Krefta.

Dejstva so za las podobna ugotovitvam iz minule sezone. Kljub mnogim in jasno postavljenim zahtevam po doslednem in smotrnem gledališkem delu, je zdrknil upravi iz rok repertoar, s stereotipnimi hibami iz minulih sezon. To dejstvo zase izključuje mislek, da je naše gledališče progresivno umetniški zavod, pač pa nevarno približuje njegova prizadevanja prosvetiteljskim načelom ter metodam. Vendar pa dokaj široka izbira avtorjev in del iz najrazličnejših krajev in dob še ne uklepa v krog politično točno določene reakcionarne tendencioznosti. Narodni, verski, moralni in narodnozgodovinski principi v letošnjem repertoarju še nikakor niso dosledno izvedeni. Gledališče visi med obema skrajnostima. Ne more se odločiti niti za uprizoritev Velike puntarije in za režiserja ing. B. Stupico, pa tudi ne za Mrakovega Karadjordja; Materinske proslave, akademije in Angele z avtomobili jemlje v svoje večje prostore operno gledališče, dramsko pa si išče izhoda v repertoarjih, ki jih od sebe prepisuje, ker so na publiki in tudi uradno preizkušeni. Edini namen takega repertoarja utegne biti zadovoljevanje publike, ki je sicer najbolj navdušena nad Neopravičeno uro (v minuli sezoni je to delo doživelo največ predstav) in Ugrabljenimi Sabinkami, ki pa hoče imeti spodobno zavest, da je kulturna, in zato hoče gledati tudi klasična dela, po možnosti Shakespearjevega „ljudskega“ Hamleta.

Ta dejstva rešujejo gledališče očitka, da je zapadlo eni izmed obeh skrajnih skupin. Naše gledališče ni niti reakcionaren prosvetni dom, niti progresivno tendenciozni umetniški zavod, pač pa gledališče „zlate sredine za zlato sredino“ z vsemi posledicami, ki iz tega izvirajo za umetniško osebje in za publiko, ki se z zlato sredino ne identificira.

Tako se zdi, da je za Slovence tolikanj značilna skupina „zlate sredine“, ki ji dajejo po zgodovinski nujnosti izrazit poudarek in ton skrupolozni, utesnjeni pedantje, prevladala tudi v slovenskem narodnem gledališču.

Težnja po čim večjem številu premier, predstav in topel odnos do publike iz zlate sredine, ki jo je v tem letu prignal v izrednem številu v gledališče beg iz grobe resničnosti v — „umetnost“, gornja izvajanja potrjuje.

Ukrep, ki je zahteval uradno potrditev repertoarja, je utegnil poseči v repertoarno politiko našega gledališča le toliko, da je uprava v tej sezoni bolj vezana na objav-

ljeni repertoar. Videz pa je, da je bilo slovensko narodno gledališče uredbi dozorelo, da jo je sprejelo brez odpora kot izvršeno dejstvo; saj bi pa sleherno zoperstavljanje moglo izvirati le iz premišljene in dognane gledališke ideologije in iz poguma ljudi, ki bi tako ideologijo zastopali. — Niti enega niti drugega pa od gledališča „zlate sredine za zlato sredino“ ni mogoče pričakovati.

Kot veren proizvod dobe se delovanje našega narodnega gledališča za čuda prilega veljavnim razmeram. Naša zlata sredina se je namreč s prosvetljenstvom identificirala, za spoznanje je omilila oba ekstrema in tako že pred desetletji prevzela težo življenja z okrnjeno reakcijo in ohromelim progresom vred nase, kar pomeni domala evropsko izjemo. Tako je bila do zadnjega časa naša usoda v glavnem odvisna od povprečnega instinkta in od prisluškovalcev.

Ponovno pa se pričenjata močnejše uveljavljati obe skrajni nasprotji: skrupolozni pedantje in čustveno intelektualno sproščeni ljudje, pasivni in aktivni življenjski principi.

Tudi gledališče se bo moralo odločiti za enega izmed obeh polov: za prosvetni dom ali za umetniški zavod-gledališče; za stereotipni pedantski element, ob katerem bo shiralo sleherno umetniško prizadevanje, ali za čustveno, intelektualno ter karak-terno sproščen zagon, ki bo aktivno ter brez predsodkov pomagal pri oblikovanju lepšega in boljšega človeškega življenja.

Revialna repertoarna politika ozirov in kompromisov, ki smo ji ponovno pričeli v tej sezoni, porušeno ravnotežje med kvantiteto in kvaliteto uprizoritev, uradno-instinktivno sprejemanje navodil in ukrepov za sestavo repertoarja pa so izraziti znaki, ki ne opravičujejo upanja, da se v enem izmed dveh slovenskih narodnih gledališč snujejo in oblikujejo temelji nove, prave in velike slovenske gledališke umetnosti, ki bo na razvalinah stereotipnega pedantstva in obče človeške utesnjenosti morala zrasti v dogledni bodočnosti.

Prav v tem pa je klavrnost in tragika gledališča zlate sredine za zlato sredino, ki utegne prinesiti s seboj za doto le nekaj smisla za politično konjunkturo in kompromis.

*frb.*

## Politični obzornik

### DELAVSTVO ZDRUŽENIH DRŽAV SEV. AMERIKE

Vito Krajger

Nadaljnji vplivi priseljencev na delavsko gibanje Združenih držav.

V šestdesetih letih prejšnjega stoletja, zlasti pa po uspeli državljanski vojni, ki je v začetku sedemdesetih let odpravila suženjstvo v južnih državah in s tem na široko odprla vrata kapitalističnemu izkoriščanju črnega prebivalstva teh držav, je zajel Združene države val meščanskega liberalizma. Načelo „laissez faire laissez passer“ se je v Ameriki najdosledneje izvajalo. Naravna posledica tega je bila, da so se tudi nasprotstva med delom in kapitalom silno zaostri. V tej dobi so se že občutili tudi vplivi delavstva iz vzhodne, jugovzhodne in srednje Evrope, katerih dotok ni prenehal vse do dobe neposredno po prvi svetovni vojni.

Predvsem so po l. 1848., zlasti pa v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, prišli v Združene države prvi zavedni socialisti, ki so jih pregnali iz Nemčije protisocialistični Bismarkovi zakoni. Pod vplivom teh se je ustanovila „Social Labor Party“, prva socialistična stranka v Združenih državah. Skoraj istočasno z njimi so prišli v Ameriko tudi Bakuninovi učenci anarhisti, ki so našli tu mnogo ugodnejša tla za svojo dejavnost,